แก่นดนตรีและการแสดง
มหาวิทยาลัยขอนแก่น

Journal of Music and Performing Arts, Khon Kaen University
ปีที่ 5 ฉบับที่ 3 กันยายน - ธันวาคม 2566 Vol. 5 No. 3 September - December 2023 ISSN 2773-9155 (Online)

การศึกษาเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง

The Study of Chakhe Solo on Lao Khaen of Khru Suthan Buatang

(Received: 19 October 2023; Revised: 17 December 2023; Accepted: 29 December 2023)

ปรัชญา บุญมาสูงทรง[1]
Prachya Boonmasoongsong
ชนาธิป คงอ่อน[2]
Chanathip Kongon

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาโครงสร้างทำนองและกลวิธีการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง ดำเนินการวิจัยตามกรอบวิจัยเชิงคุณภาพ จากการวิเคราะห์พบว่า เพลงเดี่ยวจะเข้เพลง ลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง ใช้กลวิธีที่หลากหลาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งการดีดประสานเสียงหลายสายเช่นเดียวกับพิณอีสาน โครงสร้างของทำนองเพลงแบ่งออกเป็น 3 ส่วน ประกอบด้วย ส่วนที่ 1 เกริ่นนำ เป็นส่วนที่นำทำนองมาจากเดี่ยวพิณอีสานเพลงปู่ป่าหลาน เน้นการดีดประสานเสียงหลายสาย ใช้กลุ่มเสียงเดียวกับเพลงลาวแพนของเดิม ส่วนที่ 2 คือ เนื้อลาวแพนออกซุ้มลาวแพน โครงสร้างเพลงส่วนนี้ครูสุธารณ์ได้นำทำนองมาจากเพลงลาวแพนทางครูแสวง อภัยวงศ์ พร้อมทั้งประพันธ์ทำนองซุ้มลาวแพนขึ้นใหม่ต่อเติมจากซุ้มลาวแพนของเดิม ส่วนที่ 3 เพลงพื้นเมืองอีสาน ในส่วนนี้ ครูสุธารณ์ได้นำเพลงนกไซบินข้ามทุ่งทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานมาเรียบเรียงใหม่ต่อท้ายทำนองซุ้มลาวแพนและปิดท้ายด้วยทำนองเพลงเชิ้บเชิ้บเพลงนิยมของวงกันตรึมวงมโหรีอีสานใต้ ทางเดี่ยวจะเข้ทางนี้เป็นรูปแบบทางเดี่ยวสำหรับบรรเลงเพื่อการฟัง มิได้ใช้ประกอบรำ กลวิธีการดีดสายกระทบสองสายและ สามสายของจะเข้สามารถเชื่อมโยงไปสู่ระบบความคิดและภูมิปัญญาดั้งเดิมของดนตรีอีสานทำนองลายปู่ป่าหลานที่เป็นทำนองช่วงเกริ่นนำ เป็นเพลงที่มีความสลับซับซ้อนและมีความท้าทายเนื่องจากเป็นเพลงที่ใช้ทักษะขั้นสูงของเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสาน กลองรำวงที่

[1] อาจารย์ประจำสาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
Lecturer at Music Program, Faculty of Fine and Applied Arts, Thaksin University, E-mail: prachya.b@tsu.ac.th
[1] นิสิตหลักสูตรดุริยางคศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาดุริยางคศาสตร์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ
Undergraduate Student from Music Program, Faculty of Fine and Applied Arts, Thaksin University,
E-mail: chanathipkeng5@gmail.com

กำหนดให้ใช้เป็นเครื่องประกอบจังหวะนั้น เป็นสิ่งแปลกใหม่และช่วยชักนำให้ผู้ฟังมองเห็นภาพสะท้อนของดนตรีอีสานได้ชัดเจนขึ้น

คำสำคัญ: ครูสุธารณ์ บัวทั่ง, จะเข้, เพลงเดี่ยว, เพลงพื้นบ้านอีสาน, ลาวแพน

Abstract

This research article aims to examine the melodic structure and playing strategies employed in the Chakhe solo rendition of Lao Kan song by Khru Suthan Buatang. This composition amalgamates elements from both Thai music and Isaan folk music. Results found that for this solo rendition, Khru Suthan Buatang employs a diverse range of techniques particularly emphasizing harmonious plucking of multiple strings, reminiscent of the Isaan Phin. The melodic structure is segmented into three parts. The first part, serving as the introduction, derives its melody from the Isaan Phin solo in the Pu Pa Lan song. It places emphasis on strumming multiple strings in harmony, utilizing the same sound group as the original Lao Pan song. The second part, titled Nuea Lao Pan Ork Soom Lao Pan, incorporates elements from Khru Sawang Aphaiwong's Lao Pan song. Khru Suthan Buatang composes a new Soom Lao Pan melody, building upon the original Soom Lao Pan. The third part delves into Isaan folk songs, where Khru Suthan Buatang integrates the Isaan melody of Nok Sai Bin Kaam Toong, rearranging it and appending the Soom Lao Pan melody, concluding with the melody of a Chirp Chirp song which is popular in Southern Isaan. This solo is composed for listening rather than dancing. The technique of plucking the two and three strings of the Chakhe connects to the thinking system and traditional wisdom inherent in Isaan music. The Pu Pa Lan pattern, featured in the introduction, contributes to the complexity and challenge of the song, showcasing advanced skills in traditional Isaan musical instruments. The Klong Ramwong (drums), designated as the accompaniment, introduces a novel element that enhances the clarity of Isaan music for the listeners.

Keywords : Khru Suthan Buatang, Chakhe, Solo repertoire, Isaan folk song, Lao Pan

บทนำ

เพลงลาวแพน เป็นบทเพลงที่นิยมนำมาทำเป็นทางเดี่ยวเครื่องดนตรีหลายประเภท เช่น ปี่ใน ระนาดเอก ฆ้องวงใหญ่ ระนาดทุ้ม โดยเฉพาะจะเข้ที่นับว่าเป็นเพลงที่สำคัญสำหรับนักจะเข้ต้องเรียนรู้และสามารถบรรเลงได้ เมื่อปีพุทธศักราช 2530 กรมศิลปากรจัดการแสดงเดี่ยวเพลงไทยชัยมงคล แสดงต่อหน้าพระพักตร์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ โรงละครแห่งชาติ ครูสุธารณ์ บัวทั่ง ได้รับเชิญให้บรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคน เพลงลาวแคนที่นำมาบรรเลงในครั้งนั้น ครูสุธารณ์ บัวทั่ง ได้เรียบเรียงขึ้นใหม่โดยนำทำนองเพลงต่างๆ ที่เป็นทำนองเพลงลาวแพน ซุ้มลาวแพน และเพลงพื้นเมืองอีสานมาเรียบเรียง เช่น สร้างทำนองเกริ่นและทำนองต่อท้ายซุ้มลาวแคนเพิ่มเข้าไปในเดี่ยวลาวแพน นอกจากนี้ครูสุธารณ์ บัวทั่งได้ให้ข้อมูลเพิ่มเติมแก่ผู้วิจัยว่า ครั้งหนึ่งครูเฉลิม บัวทั่ง [ศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง (ดนตรีไทย) พ.ศ. 2529] ผู้เป็นบิดาแนะนำให้ใช้คำว่า “ลาวแคน” เนื่องจากโครงสร้างของเพลงได้ถูกเรียบเรียงใหม่แตกต่างไปจากเพลงลาวแพนของเดิม (สุธารณ์ บัวทั่ง, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 4 ตุลาคม 2566)

ภาพที่ 1 ภาพครูสุธารณ์ บัวทั่ง ในวัย 37 ปี ที่โรงเรียนบางยี่ขันสงเคราะห์
ภาพโดย ผู้วิจัย, ตุลาคม 2566

ครูสุธารณ์ บัวทั่ง เป็นนักจะเข้ที่มีชื่อเสียง เกิดเมื่อวันที่ 14 พฤศจิกายน พ.ศ. 2491 มีภูมิลำเนาอยู่ที่ อำเภอบางใหญ่ จังหวัดนนทบุรี เป็นบุตรีของคุณพ่อเฉลิม และคุณแม่ไสว บัวทั่ง เริ่มเรียนดนตรีไทยกับบิดา คือ ครูเฉลิม บัวทั่ง ตั้งแต่เด็ก ต่อมาเมื่ออายุ 16 ปี เรียนจะเข้กับครูแอบ ยุวนวณิชย์ ครูจะเข้ที่มีชื่อเสียงที่สุดคนหนึ่งของวงการดนตรีไทย ผู้วิจัยมีโอกาสรับการการถ่ายทอดเพลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนจากครูสุธารณ์ บัวทั่ง เมื่อปี พ.ศ. 2545 ในขณะที่ศึกษาอยู่ในระดับปริญญาโท คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่อพิจารณาโครงสร้างของทำนองเพลงเบื้องต้นแล้วพบว่า โครงสร้างบทเพลงมีความน่าสนใจในเรื่องการนำเพลงที่เป็นลายแคนและลายพิณอีสานมาเรียบเรียงและปรับให้เข้ากับกลวิธีการดีดจะเข้เพลงเดี่ยว ทำให้ลีลาและอารมณ์ของบทเพลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนของครูสุธารณ์ บัวทั่ง ทางนี้มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นและมีลักษณะแตกต่างจากเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน[3] ของครูท่านอื่น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาโครงสร้างทำนองและกลวิธีการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง เพื่อขยายความรู้เกี่ยวกับลักษณะเฉพาะของเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนต่อไป

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาโครงสร้างบทเพลงและกลวิธีการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง

วิธีดำเนินการวิจัย

การดำเนินการวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ มุ่งศึกษาเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคน ทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1.บทเพลงที่ศึกษา ผู้วิจัยคัดเลือกศึกษาผลงานจำนวน 2 ผลงาน ด้วยวิธีการคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (purposive sampling) ประกอบด้วย ทางเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนที่ผู้วิจัยได้รับการถ่ายทอดโดยตรงจาก ครูสุธารณ์ บัวทั่ง และคลิปวิดีโอการแสดงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนโดยครูสุธารณ์ บัวทั่ง ในงานมหกรรมเดี่ยว

[3] ผู้เขียนใช้คำว่า "ลาวแคน" ในกรณีที่หมายถึงทางเดี่ยวจะเข้ลาวแคนที่ครูสุธารณ์ บัวทั่ง เป็นผู้เรียบเรียงขึ้น แต่จะใช้คำว่า "ลาวแพน" ในกรณีที่กล่าวถึงทางเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนของครูท่านอื่น และในบริบทที่กล่าวถึงชื่อเพลง เช่น ลาวแพน ชุ้มลาวแพน เป็นต้น

เพลงไทยชัยมงคล วันที่ 31 มีนาคม พ.ศ. 2531 ณ โรงละครแห่งชาติ เทปต้นฉบับจากมูลนิธิหลวงประดิษฐไพเราะ อนุรักษ์แปลงไฟล์ต้นฉบับโดยหอภาพยนตร์ อาจารย์อัษฎาวุธ สาคริก เป็นผู้เผยแพร่

2.เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นจากกรอบคำถามวิจัย เพื่อตรวจสอบโครงสร้างทำนองเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคน แรงบันดาลใจ และกลวิธีการดีดจะเข้ แล้วนำมาศึกษาโดยใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์เพลงไทย เรื่องการวิเคราะห์เม็ดพรายของรองศาสตราจารย์พิชิต ชัยเสรี (2557)

3.การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าเอกสาร หนังสือ ตำรา งานวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้อง และสัมภาษณ์บุคคลสำคัญ คือ ครูสุธารณ์ บัวทั่ง และลูกศิษย์ที่ได้รับการถ่ายทอด คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ธิติ ทัศนกุลวงศ์

4.การตรวจสอบข้อมูล ดำเนินการด้วยการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า คือ จากครูสุธารณ์ บัวทั่ง ผู้เชี่ยวชาญด้านการวิเคราะห์เพลงไทย และผู้เชี่ยวชาญด้านการบรรเลงจะเข้ เพื่อนำข้อมูลไปเรียบเรียง วิเคราะห์ข้อมูลและสังเคราะห์

5.การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาเอกสารและจากทำนองเพลงที่บันทึกด้วยโน้ตระบบอักษรไทย พร้อมนำเสนอการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ทบทวนวรรณกรรม

1.ความเป็นมาของเพลงลาวแพน

เพลงลาวแพน หรือบางครั้งเรียกว่า ลาวแพนใหญ่คู่กับลาวแพนน้อย สันนิษฐานว่าเดิมคงจะชื่อลาวแคน คือ เพลงลาวที่เป่าแคนแล้วจึงเรียกเพี้ยนมาเป็นลาวแพน แต่ว่าในโบราณมีการฟ้อนรำชนิดหนึ่งเรียกว่า รำแพนหรือฟ้อนแพน เพลงลาวแพนก็อาจจะมาจากเพลงสำหรับฟ้อนชนิดนี้ (มนตรี ตราโมท, สืบค้นเมื่อ 6 กุมภาพันธ์ 2566, จาก http://www.thai-explore.net/) เพลงลาวแพน เป็นเพลงสำเนียงลาวที่โบราณนิยมนำมาบรรเลงเป็นทางเดี่ยวและประกอบการแสดงฟ้อนแพน มีการนำมาผูกขึ้นสำหรับเดี่ยวปี่ใน ต่อมาจึงประดิษฐ์เป็นทางเดี่ยวจะเข้และเครื่องมืออื่นๆ

เพลงลาวแพนมีทางขับร้องอยู่หลายสำนวน โดยสำนวนหนึ่งที่น่าสนใจคือ บทประพันธ์ของ ฯพณฯ พลตรีหลวงวิจิตรวาทการ สอดแทรกอยู่ในบทละครประวัติศาสตร์เรื่องเจ้าหญิงแสนหวีที่ขึ้นต้นว่า “ศศิธร” คำร้องนี้ คุณครูส่องชาติ ชื่นศิริ (ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง (ละครรำ) พ.ศ. 2535) ได้กำชับอาจารย์บุญเสริม ภู่สาลี ไว้ว่าต้องใช้เนื้อร้องนี้ร้องเต็มตามบทละคร จึงจะสามารถออกตัวแสดงฟ้อนแพนได้อย่างสมบูรณ์

บทขับร้องฟ้อนลาวแพน

ศศิธรส่องสว่างกระจ่างฟ้า ชาวประชาเริงรื่นชื่นใจแสน
จะดูไหนงามสิ้นทั้งดินแดน เหมือนเมืองแมนแดนสวรรค์ชั้นวิมาน
โอ้พวกเราเอย ใครบ่เคยเห็นบ้าง
ดวงจันทร์แจ่มกระจ่าง แลสว่างเวหา
ขอเชิญพวกเราพี่น้อง มารำมาร้องกันเถิดหนา
มาชมแสงจันทร์แจ่มฟ้า ให้รื่นอุราเริงใจ
จันทร์สว่างเวหา อย่าเพิ่งหลบหน้าหนีหาย
เราขอชื่นขอชม เราขอรื่นรมย์ให้สมใจ
พวกของเราจะเล่น พวกของเราจะฟ้อน
ให้ความทุกข์ร้อนเสื่อมหาย มาสุขสบายกันเถิดหนา
เพื่อนเกลอพี่น้อง ร้องรำเอย สูเพื่อนเอย

(ต่อเกียรติ เงินกอง, 2565)

สันนิษฐานว่าเนื้อร้องเพลงลาวแพนข้างต้น ถูกบันทึกขึ้นหลังสูญสิ้นเจ้าอนุวงศ์เมื่อครั้งแข็งข้อต่ออำนาจการปกครองของสยามในสมัยรัชกาลที่ 3 สันนิษฐานว่าเนื้อหาของเพลงน่าจะเกิดขึ้นจากผู้แต่งเห็นเหตุการณ์แล้วระบายถึงความเจ็บแค้นของครัวชาวลาวที่มีต่อคนสยามในขณะนั้น ภาพสะท้อนมีนัยแสดงถึงกลุ่มศักดินาสยามที่กระทำต่อครัวลาวในรูปแบบต่างๆ ต่อมาในช่วงรัชกาลที่ 4 มีหลักฐานระบุว่าการละเล่นแอ่วลาวเป่าแคนรวมถึงวรรณกรรมลาวแพน ถือเป็นที่นิยมในทุกหัวเมืองที่มีครัวลาว แม้แต่ชุมชนคนสยามเอง เมื่อมีงานต่างๆ ก็นิยมนำมหรสพของลาวไป

แสดงเป็นประจำ แต่เมื่อมีประกาศพระบรมราชโองการห้ามการแอ่วลาวเป่าแคนเกิดขึ้น จึงเกิดการเปลี่ยนชื่อเรียกขึ้นใหม่โดยใช้คำว่า “ลาวแพน” แทน คำว่า “ลาวแคน” และมีการสร้างลักษณะการขับร้องและการบรรเลงทำนองดนตรีที่แตกต่างออกไป ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะเริ่มปรากฏคำว่า “ลาวแพน” และด้วยปฏิภาณของศิลปินสยามจึงบังเกิดทำนองเพลง “ลาวแพนสัญชาติไทย” ขึ้นเพื่อหลีกเลี่ยงอาญาแผ่นดิน และพบว่าเครื่องดนตรีชนิดแรกที่ได้นำมาใช้ถ่ายทอดคือ “ปี่” โดยเป่าเป็นทำนองเลียนแบบเสียงแคน ด้วยลักษณะพิเศษของเพลงลาวแพนที่เอื้อต่อการนำเพลงต่างๆ มาร้อยเรียงอย่างอิสระ จึงทำให้เพลงลาวแพนมีผู้นิยมประดิษฐ์และร้อยเรียงด้วยบทเพลงต่างๆ อย่างหลากหลาย และกลายเป็นที่นิยมอย่างมากในปัจจุบัน (เชาวน์มนัส ประภักดี, 2551)

2.บทบาทของจะเข้ที่มีต่อเพลงลาวแพน

เนื่องด้วยเพลงลาวแพนมีที่มาจากการเล่นแอ่วลาวเป่าแคน เมื่อนำมาดัดแปลงบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีไทย เริ่มด้วยการใช้ปี่ถ่ายทอดเพลงเนื่องจากสามารถเลียนแบบเสียงแคนได้ ต่อมาได้นำจะเข้มาบรรเลงแทนเนื่องจากเสียงของจะเข้สามารถเลียนเสียงทำนองลายของแคนและพิณได้ ทำให้ได้อารมณ์เพลงที่เป็นสำเนียงลาวอีสานได้อย่างชัดเจน โดยมีการทำทางเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนไว้หลากหลายทาง เช่น เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนทางครูละเมียด จิตตะเสวี ทางครูทองดี สุจริตกุล และทางครูแสวง อภัยวงศ์ ประกอบด้วยองค์ประกอบหลัก 2 ส่วนคือ เนื้อลาวแพนและซุ้มลาวแพน

ธิติ ทัศนกุลวงศ์ กล่าวว่า เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคน ทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง เป็นทางที่ครูสุธารณ์เรียบเรียงขึ้นมาใหม่ และยังมีครูวรยศ ศุขสายชล เป็นผู้ควบคุมดูแลการฝึกซ้อมในครั้งนั้น เป็นทางเฉพาะกิจเพื่อใช้ในงานแสดงเดี่ยวเพลงไทยชัยมงคล แสดงต่อหน้าพระพักตร์สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ณ โรงละครแห่งชาติ เมื่อ พ.ศ. 2530 เดี่ยวจะเข้ในครั้งนี้เป็นการเรียบเรียงขึ้นมาใหม่ โดยนำเพลงพื้นบ้านอีสานมาเป็นส่วนประกอบของเพลงลาวแคน ในช่วงต้นเพลงที่เป็นส่วนเกริ่นนำกับเนื้อลาวแพน ทางครูแสวง อภัยวงศ์ และส่วนท้ายที่เป็นซุ้ม ครูสุธารณ์ บัวทั่ง เรียบเรียงทำนองส่วนที่เป็นซุ้มขึ้นมาใหม่ เรียกว่า “ซุ้มลาวแคน” นอกจากนี้ ครูสุธารณ์ บัวทั่ง เล่าว่าทำนอง

เพลงพื้นบ้านอีสานที่นำมาเรียบเรียงเป็นทางเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนนั้น เป็นเพลงที่เคยได้ฟังมาจากนายวิทยา โพธิสวนะ บรรเลงด้วยระนาดเอก และเป็นผู้บรรเลงกลองรำวง[4] ในการบรรเลงเดี่ยวจะเข้ที่โรงละครแห่งชาติในครั้งนั้นนั่นเอง (ธิติ ทัศนกุลวงศ์, การสื่อสารระหว่างบุคคล, 19 เมษายน 2566)

ภาพที่ 2 การบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลง "ลาวแคน" โดยครูสุธารณ์ บัวทั่ง ในงานแสดงเดี่ยวเพลงไทยชัยมงคล ณ โรงละครแห่งชาติ ปี พ.ศ. 2530
ที่มา : https://www.youtube.com/watch?v=rUm2baUzP7s

3.เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนที่พบในอดีต

นลินนิภา ดีทุม และ จตุพร สีม่วง (2566) ศึกษาเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนของนักดนตรีที่มีชื่อเสียง จากผลงานการบันทึกในแผ่นเสียงครั่งชนิด 78 rpm มุ่งวิเคราะห์โครงสร้างทำนองและกลวิธีการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน จากการศึกษา พบว่า พบผลงานการบันทึกเสียงของศิลปินจำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย ครูเจริญ บุนนาค คุณหญิงไพฑูรย์ กิตติวรรณ ครูประคอง ประไพรัตน์ ครูละเมียด จิตตเสวี (สนิทบรรเลงการ) และครูระตี วิเศษสุรการ สามารถสรุปโครงสร้างเพลงเป็นตารางเพื่อเปรียบเทียบได้ดังนี้

---

[4] กลองรำวง เป็นคำที่ครูสุธารณ์เรียกกลองชนิดหนึ่งที่มีขนาดเล็ก พกพาไปบรรเลงในสถานที่ต่าง ๆ ได้สะดวก นิยมใช้บรรเลงในงานรื่นเริง เช่น งานกฐิน หรือวิกรำวง ซึ่งครูสุธารณ์เลือกซื้อมาจากร้านขายเครื่องดนตรีในย่านเวิ้งนาครเขษม โดยเลือกให้มีเสียงสูงต่ำต่างกันจำนวน 5 ใบ

ตาราง 1: ข้อมูลเปรียบเทียบโครงสร้างเดี่ยวจะเข้ลาวแพนจากศิลปินในอดีต
[ปรับข้อมูลมาจาก นลินนิภา ดีทุม และ จตุพร สีม่วง (2566)]

ผลงานบันทึกเสียง	บรรเลงโดย	โครงสร้างเพลง	กลวิธีการบรรเลง
เดี่ยวลาวแพน ครูเจริญ บุนนาค แผ่นเสียงตรา โอเดียน หมายเลข 101555	บรรเลงโดย นายเจริญ บุนนาค ขับร้องโดย แม่เจริญ เป็นบทร้องจาก เรื่องพระลอ สำนวนของ เจ้าพระยาเทเวศร์วงศ์ วิวัฒน์	1. เพลงลาวแพนใหญ่ ประกอบด้วย 38 วรรค	9 กลวิธี ได้แก่ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบ สามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัด สามเสียง ขยี้ ตบสาย และโปรย
		2. ซุ้มลาวแพน บรรเลง เที่ยวเดียว ประกอบด้วย 17 วรรค	4 กลวิธี คือ กระทบสาม สาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง และตบ สาย
เดี่ยวลาวแพน ครูไพฑูรย์ กิตติวรรณ แผ่นเสียงตรา โคลัมเบีย หมายเลข 51027-1 และ 51027-2	บรรเลงโดย นางสาวฑูล พาทยโกศล (คุณหญิง ไพฑูรย์ กิตติวรรณ)	1. เพลงต้นลาวแพน ประกอบด้วย 26 วรรค	9 กลวิธี ได้แก่ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบ สามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัด สามเสียง ขยี้ ปริบ โปรย เพลง
		2. เพลงลาวแพนใหญ่ ประกอบด้วย 57 วรรค	8 กลวิธี คือ กระทบสอง สาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียวสะบัด สองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ตบสาย และโปรย
เดี่ยวลาวแพน ครู ประคอง ประไพรัตน์	บรรเลงโดย ครูประคอง ประไพรัตน์	1. เพลงต้นลาวแพน ประกอบด้วย 40 วรรค	9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบ สามสาย สะบัดเสียงเดียว

ผลงานบันทึกเสียง	บรรเลงโดย	โครงสร้างเพลง	กลวิธีการบรรเลง
แผ่นเสียงตรากระต่าย หมายเลข TC219 และ TC210-2			สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ปริบ และโปรย
		2. เพลงลาวแพนใหญ่ ประกอบด้วย 74 วรรค	6 กลวิธี คือ กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง ตบสาย และโปรย
		3. เพลงลาวแพนน้อย ประกอบด้วย 46 วรรค	9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย ปริบ และโปรย
		4. เพลงลาวลอดค่าย ประกอบด้วย 12 วรรค	4 กลวิธี คือ กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง และตบสาย
		5. เพลงลาวสมเด็จ ประกอบด้วย 12 วรรค และ	6 กลวิธี คือ กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง ตบสาย และโปรย
		6.ชุ้มลาวแพน ประกอบด้วย 72 วรรค	5 กลวิธี คือ กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสามเสียง และโปรย
เดี่ยวลาวแพน นางสนิท บรรเลงการ (ครูละเมียด		1.เพลงลาวแพนใหญ่ ประกอบด้วย 61 วรรค	8 กลวิธี คือ รูดรัว

ผลงานบันทึกเสียง	บรรเลงโดย	โครงสร้างเพลง	กลวิธีการบรรเลง
จิตตเสวี) แผ่นเสียงตรา สังข์ทอง หมายเลข STC1027 และ STC1028	บรรเลงโดย นางสนิท บรรเลงการ (ครูละเมียด จิตตเสวี)		กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย และโปรย
		2.เพลงลาวแพนน้อย ประกอบด้วย 23 วรรค	9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย ปริบ และโปรย
		3.เพลงลาวสมเด็จ ประกอบด้วย 22 วรรค	9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ปริบ และโปรย
		4.เพลงลาวลอดค่าย ประกอบด้วย 19 วรรค	1 กลวิธี คือ สะบัดเสียงเดียว
		5.ซุ้มลาวแพน ประกอบด้วย 71 วรรค	9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ขยี้ ตบสาย และโปรย
เดี่ยวลาวแพน ครูระตี วิเศษสุรการ แผ่นเสียงตราสุนทราภรณ์	บรรเลงโดย ครูระตี วิเศษสุรการ	1. เพลงต้นลาวแพน ประกอบด้วย 36 วรรค	9 กลวิธี คือ รูดรัว กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัด

ผลงานบันทึกเสียง	บรรเลงโดย	โครงสร้างเพลง	กลวิธีการบรรเลง
หมายเลข SSP001 และ SSP004			สามเสียง ขยี้ ตบสาย และโปรย
		2.เพลงลาวแพนใหญ่ ประกอบด้วย 25 วรรค และ	8 กลวิธี คือ กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย ขยี้ และปริบ
		3.ซุ้มลาวแพน ประกอบด้วย 77 วรรค	7 กลวิธี คือ กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง ตบสาย และโปรย

เมื่อพิจารณาตารางเปรียบโครงสร้างทำนองและกลวิธีการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนทั้งหมดที่มีปรากฏตามหลักฐานแผ่นเสียงโบราณ มีข้อสังเกตว่าถึงแม้ว่าทางเดี่ยวแต่ละทางจะประกอบไปด้วยเพลงสำเนียงลาวอยู่หลายเพลงก็ตาม แต่ไม่มีทางเดี่ยวจะเข้ทางใดเลยที่นำเพลงพื้นบ้านอีสานมาประกอบอยู่ในโครงสร้างทำนองเพลงเช่นเดียวกับทางของครูสุธารณ์ บัวทั่ง

4.ลายพิณอีสานกับนิทานเรื่องปู่ป่าหลาน

ทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานส่วนมากมีต้นกำเนิดมาจากลายแคนและลายพิณ ทำนองเหล่านี้ถูกสร้างขึ้นตามจินตนาการของผู้บรรเลง ด้วยการเลียนแบบเสียงธรรมชาติหรือกิจกรรมต่างๆ ในวิถีชีวิตประจำวัน โดยเริ่มจากการร้องลำลายดนตรีพื้นบ้านอีสานที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทำนองเพลงหรือลาย เป็นลายส่วนหนึ่งที่แยกออกมาจากประเภทของลาย (คมจรัส ทองจรัส และณรงค์รัชช์ วรมิตรไมตรี, 2564) ลายพิณส่วนมาก จะมีการแต่งขึ้นจากเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน อาทิ ลายปู่ป่าหลาน เป็นลายพิณที่ประกอบด้วยการบรรเลงแบ่งเป็น 3 ท่อน แสดงถึงเรื่องราวของปู่กับหลาน ปู่คนหนึ่งอายุประมาณ 70 - 80 ปี และหลานชายอายุประมาณ 7 - 8 ขวบ ทั้งสองจะเดินทางข้ามทุ่งกุลาร้องไห้ เป็นทุ่งกว้าง แห้งแล้ง พอเดินทางไปถึงกลางทางจึงหยุดพักบริเวณใต้ต้นไม้ใหญ่ที่มีแต่กิ่งก้านไม่มีใบเลย อันเป็นผลมาจากความแห้งแล้งของพื้นที่ดังกล่าว ในขณะเดียวกันหลานก็ร้องบ่น

กระหายน้ำอย่างหนัก ปู่จึงบอกให้หลานรออยู่ที่ใต้ต้นไม้ และปู่ก็ไปหาน้ำมาให้หลาน ในระหว่างที่ปู่ไปหาน้ำนั้น ปู่ก็เสียชีวิตระหว่างทางเนื่องจากขาดน้ำ หลานเห็นว่าปู่หายไปนานจึงเดินตามไป ในระหว่างที่หลานไปหาปู่นั้น หลานก็เสียชีวิตระหว่างทางเช่นกัน ก่อนเสียชีวิตทั้งหลานและปู่ต่างรู้สึกนึกคิดโศกเศร้าโหยหากันและกัน ลายปู่ป่าหลานจึงสะท้อนความรู้สึกของปู่กับหลานที่โหยหากัน ต่อมาชาวบ้านได้ยินข่าวจึงให้หนุ่มสาวนำน้ำใส่โอ่งดินเผาไปตั้งไว้บริเวณใต้ต้นไม้ดังกล่าวทุกสัปดาห์ เพื่อให้คนเดินทางผ่านไปมาได้แวะดื่มกิน และเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดเหตุการณ์ดังกล่าวขึ้นอีก ก่อนการเดินทางกลับ หนุ่มสาวก็มีการฟ้อนรำเป็นการเฉลิมฉลองทุกครั้ง ต่อมาหนุ่มสาวได้เดินทางไปที่นั้นเป็นครั้งสุดท้าย พร้อมกับเตรียมข้าวของเครื่องใช้เสื้อผ้าไปด้วย และมีการสร้างกระท่อมเป็นที่อยู่อาศัย และออกเรือนจนขยายเป็นหมู่บ้านจนปัจจุบัน ลายปู่ป่าหลานจึงมีการบรรเลงเป็น 3 ท่อน ท่อนแรกเป็นการเล่าเรื่องการเดินทางของปู่และหลาน ท่อนที่สองเป็นการสะท้อนความรู้สึกของปู่และหลานก่อนจะสิ้นชีวิต ส่วนท่อนที่สามเป็นการสะท้อนให้เห็นถึงการที่หนุ่มสาวนำน้ำไปไว้ใต้ต้นไม้ แล้วมีการฟ้อนรำ (ธงไท จันเต, 2554)

ผลการวิจัย

1.โครงสร้างเพลงลาวแคน ทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง

เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง มีโครงสร้างทำนองสำคัญ 3 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เกริ่นนำ เป็นส่วนที่นำทำนองมาจากเดี่ยวพิณอีสานเพลงปู่ป่าหลาน เน้นการดีดประสานเสียงหลายสาย ใช้กลุ่มเสียงเดียวกับเพลงลาวแพนของเดิม ปรับใช้หน้าทับของกลองพื้นเมืองอีสานตีประกอบเพื่อให้เข้ากับทำนองเพลง ส่วนที่ 2 เนื้อทำนองลาวแพนออกซุ้มลาวแพน โครงสร้างเพลงส่วนนี้ ครูสุธารณ์นำทำนองมาจากเพลงลาวแพนทางครูแสวง อภัยวงศ์ พร้อมทั้งประพันธ์ทำนองซุ้มลาวแพนขึ้นใหม่ต่อเติมจากซุ้มลาวแพนของเดิม ใช้โทน - รำมะนา ตีหน้าทับลาวประกอบ ส่วนที่ 3 เพลงพื้นบ้านอีสาน ในส่วนนี้ ครูสุธารณ์ นำเพลงนกไซบินข้ามทุ่งทำนองเพลงพื้นบ้านอีสานมาเรียบเรียงใหม่ต่อท้ายทำนองซุ้มลาวแพนและปิดท้ายด้วยทำนองเพลงเซิ้บเซิ้บ เพลงนิยมของวงกันตรึม วงมโหรีอีสานใต้ และตีกลองกำกับจังหวะด้วยหน้าทับของกลองอีสาน

แผนผังแสดงโครงสร้างบทเพลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง

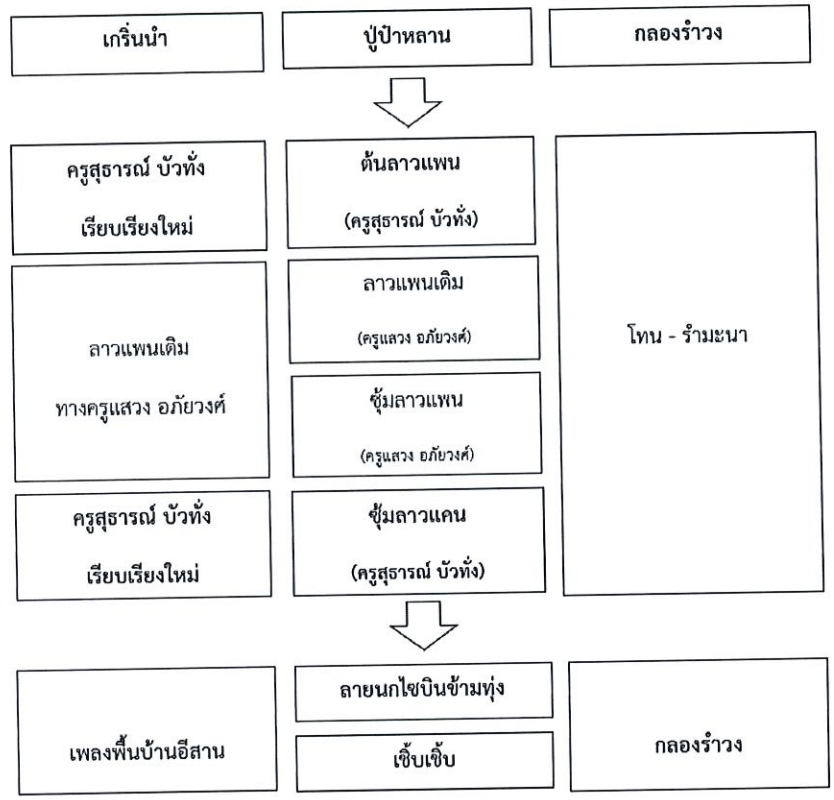

ภาพที่ 3โครงสร้างบทเพลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง
ภาพโดยผู้วิจัย, ตุลาคม 2566

2.กลวิธีการดีดจะเข้ เพลงลาวแคน ทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง

การบันทึกโน้ตทางเดี่ยวจะเข้และสัญลักษณ์พิเศษในการวิเคราะห์เพลง จะมีสัญลักษณ์ที่ใช้ในการบันทึกและนำเสนอเป็นโน้ตระบบตัวอักษรภาษาไทย ซึ่งเป็นอักษรย่อ 7 ตัวอักษร มีดังต่อไปนี้

ซ	หมายถึง	ซอล
ล	หมายถึง	ลา
ท	หมายถึง	ที
ด	หมายถึง	โด
ร	หมายถึง	เร
ม	หมายถึง	มี
ฟ	หมายถึง	ฟา

หมายเหตุ : โน้ตที่มีนิคหิตบนตัวอักษร คือ โน้ตเสียงสูง เช่น ดำ
โน้ตที่มีพินทุล่างตัวอักษร คือ โน้ตเสียงต่ำ เช่น ท̣
สำหรับเครื่องดนตรีจะเข้มีทั้งหมด 3 สาย โดยจะแบ่งได้ดังนี้

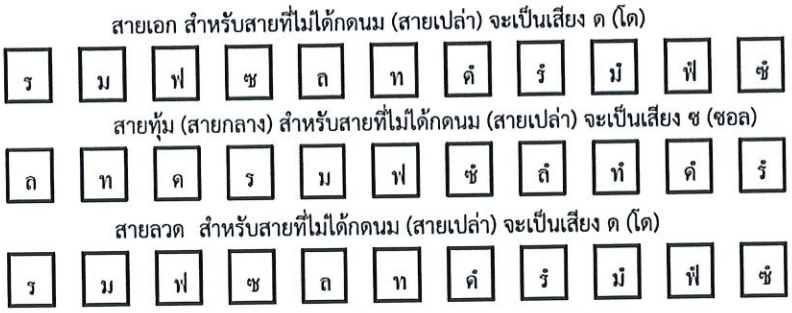

ภาพที่ 4 แผนภูมิแสดงระดับของเสียงจะเข้ทั้งสามสาย
ภาพโดย ผู้วิจัย, ตุลาคม 2566

ตารางที่ 2 ตารางบันทึกโน้ตทางเดี่ยวจะเข้เป็นตัวอักษรภาษาไทย (ปรับข้อมูลมาจาก ชนาธิป คงอ่อน (2565)) เป็นบันทึกโน้ต 3 บรรทัด กำหนดให้บรรทัดบนบันทึกโน้ตที่บรรเลงด้วยสายเอก บรรทัดกลางบันทึกโน้ตที่บรรเลงด้วยสายทุ้ม บรรทัดล่างบันทึกโน้ตที่บรรเลงด้วยสายลวด

สายเอก	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
สายทุ้ม	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
สายลวด	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

สัญลักษณ์พิเศษ

1. เครื่องหมาย - $\overset{\frown}{XXX}$ **การดีดสะบัด**
2. เครื่องหมาย $\overset{\frown}{XXXX}$ **การดีดสะบัด 5 ตัวโน้ต**
3. เครื่องหมาย $\left.\begin{matrix}---X\\---X\end{matrix}\right)$ **การดีดกระทบ 2 สาย**
4. เครื่องหมาย -$\overset{\frown}{X^{x}X}$ **การดีดปริบ**

ภาพที่ 5 ภาพอธิบายสัญลักษณ์พิเศษของบันทึกโน้ตทางจะเข้
ภาพโดย ผู้วิจัย, ตุลาคม 2566

ตัวอย่างกลวิธีสำคัญที่ใช้ในเพลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง มีดังนี้

1.1 การดีดกระทบ 2 สาย

- - - ม	ฟ ซ - ซ	- - - ฟ	ม ด ม ด	มดมดมด ม	ฟ ซ ฟ ซ	ท ซ ท ด	ม ฟ ม ฟ
- - - -	- ซ - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

1.2 การดีดกระทบ 3 สาย (ในห้องที่ 1, 2, 4, 6 และ 8)

- ด ด ด	- - - ด	- ด ม ฟ	ซ ด	- - - -	- - - ด	- ด ม ฟ	ซ ด
- - - ด	- ซ ท ด	- - - -	- ซ ท ด	- ดทซ	- ซ ท ด	- - - -	- ซ ท ด
- - - ด	- - - ด	- - - -	- - - ด	- - - -	ฟ ด	- - - -	- - - ด

1.3 การดีดสะบัดห้าเสียง (ในห้องที่ 2)

- มˌ ฟ ซˌ	ฟซˌฟมˌดˌ	มˌ ฟ ซˌ ซ	- ท - ฟ	- - มˌ ดˌ	- ซ ท ดˌ	- - มˌ ฟ	มˌ ดˌ ท ม ด
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

1.4 การดีดปริบ (ในห้องที่ 5)

- - - ดˌ	- - - -	- - ซท	- - - ซ	- - ซ ท ซ	- ฟ - ม	- - ฟมด	- - ม
- - - -	- - - -	- - - -	- - - ซ	- - - -	- - - ซ	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	ด

1.5 การดีดกรอลากเสียง หรือดีดรูด คือการรัวไม้ดีดเท่ากับการใช้นิ้วรูดสายจากเสียงหนึ่งไปยังอีกเสียงหนึ่ง เช่น จากเรียงเร ห้องที่ 4 ไปยังเสียงเรสูงในห้องที่ 8 (ขำคม พรประสิทธิ์, 2548)

- ม - ซ	- ม - ม	ร ม ซ ม	ร ด - -	- ร - -	- - - -	- - - -	- - - รˌ
- - - ซ	- - - ซ	- ซ - ซ	- ซ - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

1.6 การดีดกล้ำเสียง (ในห้องที่ 8)

- มˌ ฟ ซˌ	ฟซˌฟมˌดˌ	มˌ ฟ ซˌ ซ	- ท - ฟ	- - มˌ ดˌ	- ซ ท ดˌ	- - มˌ ฟ	มˌ ดˌ ท ม ด
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

1.7 การดีดติ๋ว คือการดีดเข้าพร้อมกับนิ้วนางกดที่เสียงใดเสียงหนึ่งของสายที่ต้องการ แล้วใช้นิ้วชี้ตบข้ามไป 1 นมให้เกิดเสียงตามมาเป็นคู่ 3 ในห้องที่ 3 และ 4 (ขำคม พรประสิทธิ์, 2548)

- - - มด	- - - -	- - - ดˌ ม	- ดˌ ม - ด	- ซ ฟ ม	ด ม ฟ ม	ซ ม ฟ ซ	ม ด
- - - -	- ท -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- ซ ท ด
- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - ด

1.8 การดีดโปรย (จากเสียงฟาในห้องที่ 8 ไปสู่ห้องที่ 1 ของบรรทัดต่อไป)

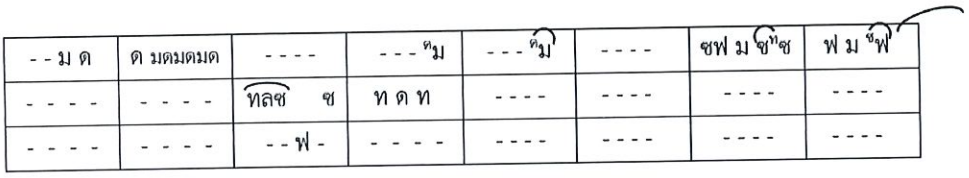

- - ม ด	ด มดมดมด	- - - -	- - - ด้ม	- - - ด้ม	- - - -	ซฟ ม ชิ้ ช	ฟ ม ชิ้ ฟ
- - - -	- - - -	ทลชิ ช	ท ด ท	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - ฟ -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

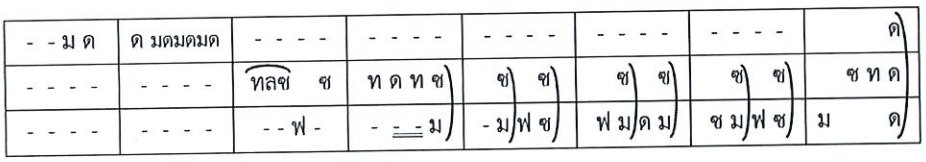

- - ม ด	ด มดมดมด	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	ด
- - - -	- - - -	ทลชิ ช	ท ด ท ช	ช ช	ช ช	ช ช	ช ท ด
- - - -	- - - -	- - ฟ -	- - ม	- ม/ฟ ช	ฟ ม/ด ม	ช ม/ฟ ช	ม ด

1.9 การดีดตบสาย (ตบสายเปล่าเสียงโด อย่างถี่ๆ ให้เกิดเสียงมี สลับเสียงโดในห้องที่ 2)

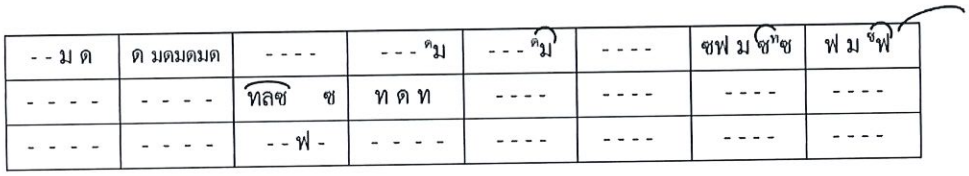

- - ม ด	ด มดมดมด	- - - -	- - - ด้ม	- - - ด้ม	- - - -	ซฟ ม ชิ้ ช	ฟ ม ชิ้ ฟ
- - - -	- - - -	ทลชิ ช	ท ด ท	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -
- - - -	- - - -	- - ฟ -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -

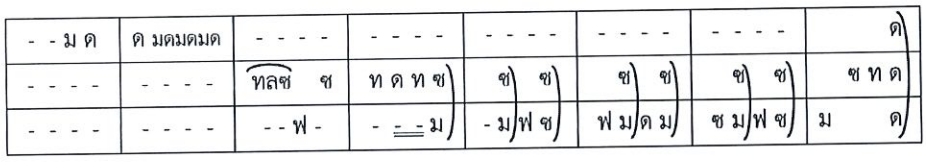

- - ม ด	ด มดมดมด	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	- - - -	ด
- - - -	- - - -	ทลชิ ช	ท ด ท ช	ช ช	ช ช	ช ช	ช ท ด
- - - -	- - - -	- - ฟ -	- - ม	- ม/ฟ ช	ฟ ม/ด ม	ช ม/ฟ ช	ม ด

กลวิธีที่ใช้มากที่สุด คือ กลวิธีดีดกระทบสองสายและสามสาย เนื่องจากเป็นกลวิธีที่สร้างเสียงประสาน ให้ทำนองเพลงมีมิติมากขึ้น อีกทั้งยังเป็นความประสงค์เพื่อการรักษาเสียงที่เป็นกลิ่นอายของดนตรีอีสาน เช่นเดียวกับการดีดสองสายพร้อมกันของพิณอีสานเมื่อดีดลายปู่ป่าหลาน ลายนกไซบินข้ามทุ่ง เสียงประสานดังกล่าวยังเป็นเสียงที่เป็นเอกลักษณ์ของการเป่าแคน ด้วยเช่นกัน

ตัวอย่างทางจะเข้ ลายปู่ป่าหลาน

ท่อน 1

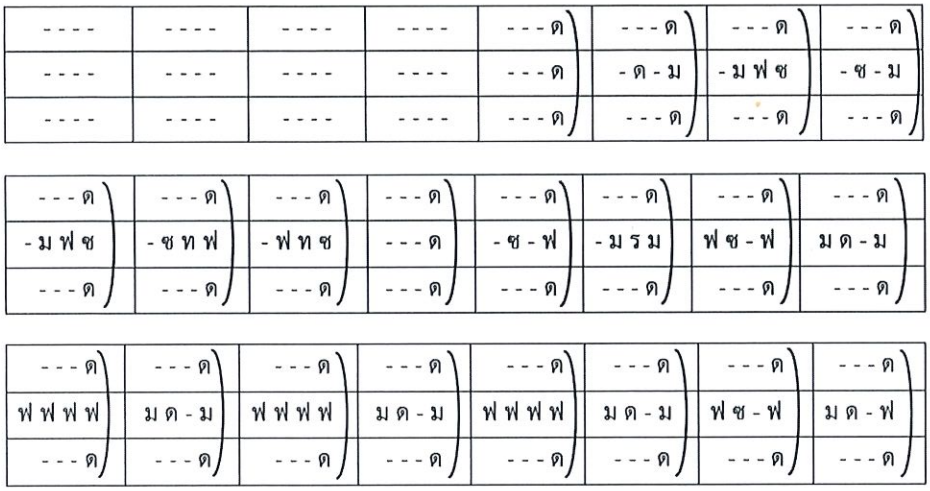

ภาพที่ 6 ทำนองลายปู่ป่าหลานท่อนที่ 1 ทางจะเข้
ภาพโดย ผู้วิจัย, ตุลาคม 2566

จากตัวอย่างภาพที่ 2 ข้างต้น เป็นตัวอย่างทำนองขึ้นต้นของลายปู่ป่าหลาน ทำนองเพลงที่อยู่ในตำแหน่งเกริ่นนำเดี่ยวจะเข้ลาวแคน พบว่า มีการใช้กลวิธีการดีดกระทบสามสายเป็นกลวิธีหลักและสำคัญของการสร้างสำเนียงเพลงพื้นบ้านอีสาน โดยดีกระทบสามสายที่ตำแหน่งเสียงพยางค์สุดท้ายของแต่ละห้อง ประกอบด้วยเสียงประสานโน้ตสามตัว จำนวน 4 รูปแบบ คือ **/ด-ด-ด/ ด-ม-ด/ ด-ซ-ด/ ด-ฟ-ด/**

ตัวอย่างทางจะเข้เพลงนกไซบินข้ามทุ่ง

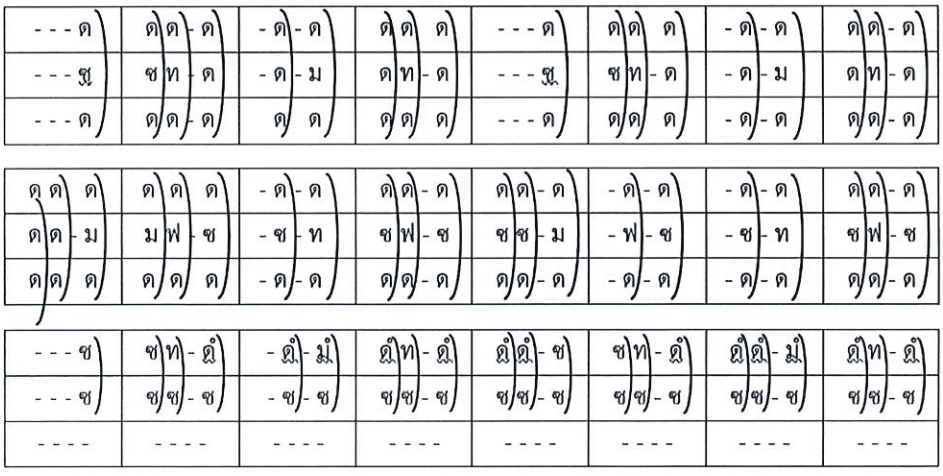

ภาพที่ 7 ทำนองลายนกไซบินข้ามทุ่งทางจะเข้
ภาพโดย ผู้วิจัย, ตุลาคม 2566

จากตัวอย่างภาพที่ 3 ข้างต้น เป็นตัวอย่างทำนองขึ้นต้นของลายนกไซบินข้ามทุ่ง ทำนองเพลงที่อยู่ในส่วนท้ายของเดี่ยวจะเข้ลาวแคน ทำนองนี้บรรเลงต่อจากทำนองซุ้มลาวแพน จากการวิเคราะห์ พบว่า มีการใช้กลวิธีการดีดกระทบสามสาย และกระทบสองสาย ในทุกพยางค์ของทำนองหลัก กลวิธีการดีดลักษณะนี้ผู้บรรเลงจะต้องใช้พละกำลังมาก ทั้งในเรื่องของการควบคุมคุณภาพเสียงและควบคุมแนวจังหวะให้เร็วรุกเร้า ตามธรรมชาติของทำนองเพลง การดีดกระบทบสายในทุกพยางค์ยังช่วยสร้างเสียงให้ดังกังวานอีกด้วย การดีดกระทบสามสายประกอบด้วยเสียงประสานโน้ตสามตัว จำนวน 5 รูปแบบ ประกอบด้วย **/ด-ซ-ด/ ด-ท-ด/ด-ด-ด/ด-ม-ด/ด-ฟ-ด/** และดีดกระทบสองสาย จำนวน 4 รูปแบบ คือ **/ซ-ซ/ท-ซ/ดำ-ซ/มำ-ซ/**

อภิปรายผลการวิจัย

โครงสร้างของเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนของครูสุธารณ์ บัวทั่ง คือการนำเพลงพื้นบ้านอีสานมาเป็นส่วนประกอบ มีการเรียบเรียงทำนองบางส่วนขึ้นมาใหม่ ส่วนการดำเนินกลอนนั้นจะเน้นการใช้กลวิธีในการบรรเลงการกระทบสองสายและสามสาย เพื่อให้ได้สำเนียงที่เป็นคู่เสียงประสานคล้ายกับกลวิธีการบรรเลงพิณอีสาน เพราะการบรรเลงเดี่ยวในครั้งนี้ใช้เครื่องดนตรีที่เป็นจะเข้แทนเครื่องดนตรีของภาคอีสาน คือ พิณ สอดคล้องกับ บรรพต โปทา (2540: 2) ในเรื่องของการพิจารณาถึงความสอดคล้องของสำเนียงภาษาของบทเพลง และต้นทางของทำนองนั้นว่ามาจากเครื่องดนตรีชนิดใด เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการเรียบเรียงทำนองและร้อยเรียงบทเพลงต่างๆ เข้าเป็นชุด กรณีตัวอย่าง บรรพต โปทา ได้อธิบายกระบวนการสร้างสรรค์เพลงเดี่ยวจะเข้หกบท สามชั้น โดยวิเคราะห์สำเนียงภาษาของเพลงหกบทว่า เป็นเพลงสำเนียงมอญ ดังนั้น ในการสร้างสรรค์ทำนองเพลงต้องพิจารณาวิธีการดีดจะเข้ และการดำเนินกลอนให้สอดคล้องกับสำเนียง หากพิจารณาย้อนกลับไปที่การคิดกลวิธีการดีดจะเข้เดี่ยวลาวแพนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง สังเกตได้ว่าครูสุธารณ์ บัวทั่ง คำนึงถึงข้อพึงพิจารณาดังกล่าวด้วยเช่นกัน

เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางสุธารณ์ บัวทั่ง มีโครงสร้างของทำนองเพลงประกอบด้วย 6 เพลง คือ เพลงปู่ป่าหลาน ลาวแพน ซุ้มลาวแพน ซุ้มลาวแพนที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่ เพลงนกไซบินข้ามทุ่ง และเพลงเชิ้บเชิ้บ ทำนองเพลงวงกันตรึม

ของอีสานใต้ พบกลวิธีการดีดจะเข้ที่หลากหลาย ประกอบด้วย กระทบสองสาย กระทบสามสาย สะบัดเสียงเดียว สะบัดสองเสียง สะบัดสามเสียง สะบัดห้าเสียง ตบสาย ปริบ และโปรย แต่กลวิธีที่พบมากที่สุด คือ การดีดสะบัด การดีดกระทบสองสาย และการดีดกระทบสามสาย สอดคล้องกับชนะชัย กอผจญ (2547: 2) ในกรณีที่เกี่ยวข้องกับการร้อยเรียงบทเพลงเป็นชุดและกลวิธีการดีดที่เป็นเอกลักษณ์ของจะเข้ จากงานวิจัยเรื่องการศึกษาเพลงเดี่ยวลาวแพนทางจะเข้ทางครูละเมียด จิตตะเสวี ชนะชัย กอผจญ สรุปว่า โครงสร้างทำนองเพลงประกอบด้วยเพลงเกร็ด จำนวน 7 เพลง คือ ต้นเพลงลาวแพนใหญ่ เพลงลาวแพนใหญ่ เพลงลาวแพนน้อย เพลงลาวสมเด็จ เพลงลาวลอดค่าย เพลงลาวขับไม้ และเพลงลาวซุ้ม กลวิธีพิเศษที่พบได้มากที่สุดคือ การดีดสะบัด การดีดกระทบสองสาย และการดีดกระทบสามสาย

จากการวิเคราะห์โครงสร้างทำนองเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง ได้ชี้ให้เห็นถึงสิ่งสำคัญ หลายประการ

ประการแรก เพลงเดี่ยวลาวแพนมีโครงสร้างทำนองที่ยืดหยุ่นและอิสระ สามารถนำเพลงเกร็ดมาร้อยเรียงต่อกันได้ตามความประสงค์ของผู้ประพันธ์ สอดคล้องกับนลินนิภา ดีทุมและจตุพร สีม่วง (2566: 95) ซึ่งกล่าวว่า ลักษณะโดดเด่นของเพลงลาวแพนอย่างหนึ่งคือสามารถนำเพลงเกร็ดสำเนียงลาวมาร้อยต่อกันเป็นชุด แต่กรณีทางเดี่ยวของครูสุธารณ์ บัวทั่ง มิได้นำเพลงเกร็ดสำเนียงลาวมาร้อยเรียง แต่นำเพลงพื้นบ้านอีสานที่เป็นเพลงเดี่ยวของพิณ แคน รวมถึงเพลงของวงกันตรึมมาใช้ เป็นผลทำให้เห็นความเชื่อมโยงในทางประวัติศาสตร์เกี่ยวกับรากเดิมของทำนองเพลง “ลาวแพน” และ “ลาวแคน” ที่ดนตรีไทยรับอิทธิพลมากจากวัฒนธรรมดนตรีอีสานและดนตรีชาวลาว ในประเด็นนี้ได้สะท้อนให้เห็นมิติทางความคิดของครูเฉลิม บัวทั่ง ที่แนะนำให้ครูสุธารณ์ บัวทั่ง ผู้เป็นบุตรสาวเรียกทางเดี่ยวที่ร้อยเรียงใหม่นี้ว่า “ลาวแคน” ว่าเหมาะสมกว่า “ลาวแพน” ก็เนื่องมาจากท่านได้พิจารณาแล้วว่า ทางเดี่ยวทางนี้ถูกปรับโครงสร้างโดยมิได้ใช้เพลงเกร็ดเพลงไทยมาเรียงร้อยต่อกันแต่เป็นการนำทำนองเพลงของชาวอีสานของแท้มาปรับใช้ ในมุมนี้ “ลาวแพน” จึงเป็นภาพสะท้อนของการถูกปรับเปลี่ยนตามบริบทสังคมไทยที่ปรับมาจาก ชื่อเดิม ว่า “ลาวแคน” ดังที่พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ (2559) ระบุว่า คำว่า “ลาวแพน” เพี้ยนมาจากคำว่า “ลาวแคน” แต่กรณีการเรียกชื่อว่า

"ลาวแคน" ของครูเฉลิม บัวทั่งนั้นกลับเป็นภาพสะท้อนให้เห็นถึงการหวนกลับไปสู่รากเดิมของเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพน โดยกลับไปใช้ชื่อ "ลาวแคน" อันเป็นวิธีคิดที่แสดงถึง "ความเคารพชุดความคิดและภูมิปัญญาดั้งเดิม" ของครูดนตรีทั้งหลายผู้ประพันธ์เดี่ยวจะเข้ลาวแพนมาก่อนหน้า และให้ความเคารพกับคำว่า "ลาวแคน" ในฐานะต้นรากของทำนองที่เป็นภูมิปัญญาของดนตรีในวัฒนธรรมดนตรีอีสาน

ประการที่สอง ความโดดเด่นของกลวิธีการบรรเลงจะเข้เพลงลาวแคนของครูสุธารณ์ คือ ใช้พละกำลังมาก คล่อง ไหว ชัดเจน การดีดสายกระทบสองสายและสามสาย คือ เสียงจะเข้ที่ชวนให้ผู้ฟังรำลึกถึงเสียงประสานของพิณสองสายที่เป็นต้นทางของเพลงปู่ป่าหลานหรืออาจจินตนาการไปถึงเสียง "เสพ" ของแคนที่มีลักษณะเสียงประสาน (นลินนภา ดีทุม และจตุพร สีม่วง, 2566: 97) ได้อีกเช่นกัน สภาพสะท้อนของเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง จึงเป็น "ภาพสะท้อนของการนำผู้ฟังเข้าไปสู่กลิ่นอายของดนตรีอีสาน" ได้มากกว่าทางเดี่ยวจะเข้ทางอื่นๆ ซึ่งเป็นการบรรเลงเดี่ยวจะเข้ที่เป็นขนบปฏิบัติตามแบบแผนของดนตรีราชสำนัก จากทั้งหมดที่กล่าวมา เป็นสิ่งสะท้อนให้ผู้วิจัยตระหนักได้ว่า การศึกษากลวิธีการดีดจะเข้เพลงเดี่ยวลาวแคนสามารถเชื่อมโยงไปสู่ระบบความคิดและภูมิปัญญาของครูดนตรีและเป็นสิ่งที่แสดงให้เห็นว่า ฝีมือและความคิดทางดนตรีทั้งสองสิ่งเป็นสิ่งสำคัญที่เกื้อหนุนให้เกิดงานสร้างสรรค์ดนตรีขึ้นใหม่ในสังคมดนตรีไทย

ประการที่สาม "หน้าที่และบริบทใช้สอยของเพลง" เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบโครงสร้างทำนองและกลวิธีการบรรเลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนทางอื่นๆ ที่มีปรากฏอยู่แพร่หลาย พบว่า ในบรรดาทางเดี่ยวทั้งหมดนั้น แบ่งได้สองกลุ่ม คือทางเดี่ยวสำหรับบรรเลงเพื่อการฟัง และทางเดี่ยวสำหรับบรรเลงประกอบการฟ้อนรำ ซึ่งทางเดี่ยวจะเข้ทางนี้เป็นรูปแบบทางเดี่ยวสำหรับบรรเลงเพื่อการฟัง ไม่ได้ใช้ประกอบรำ

ประการที่สี่ "หลักการและเหตุผลของเครื่องประกอบจังหวะเพลงเดี่ยวจะเข้ลาวแคน" เมื่อพิจารณาแผนภาพโครงสร้างบทเพลงเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง ข้างต้น สังเกตว่ามีการใช้กลองประกอบการบรรเลงอยู่สองชนิด คือกลองโทน - รำมะนา และกลองรำวง ซึ่งกลองโทน-รำมะนานั้นถูกกำหนดให้ใช้ประกอบการบรรเลงร่วมกับมโหรีหรือเครื่องสายอยู่เป็นปกติ แต่กลองรำวงนั้น

เป็นสิ่งแปลกใหม่ที่ไม่พบในทางเดี่ยวจะเข้าทางอื่น และมีสภาพคล้ายกับกลองที่ใช้ในวงดนตรีพื้นเมืองอีสาน ช่วยชักนำให้ผู้ฟังมองเห็น "ภาพสะท้อนของการนำผู้ฟังเข้าไปสู่กลิ่นอายของดนตรีอีสาน" ได้ชัดเจนมากกว่าทางเดี่ยวจะเข้าทางอื่นๆ ซึ่งเป็นสิ่งที่ครูสุธารณ์ บัวทั่ง เน้นย้ำอยู่เสมอ จึงนับว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของทางเดี่ยวจะเข้าทางนี้

ประการที่ห้า "คุณค่าของเชิงวิชาการดนตรีของทำนองช่วงเกริ่นนำ" เมื่อพิจารณาทำนองลายปู่ป่าหลานที่ครูสุธารณ์เลือกนำมาใช้เป็นทำนองช่วงเกริ่นนำ พบว่าเป็นเพลงที่มีความสลับซับซ้อน เนื่องจากมีการวนซ้ำทำนอง มีวรรคตอนของทำนองเพลงที่ไม่สม่ำเสมอ สั้นบ้างยาวบ้าง อันเป็นสภาพที่พบอยู่ในเพลงที่ใช้ทักษะขั้นสูงของเครื่องดนตรีพื้นเมืองอีสาน สอดคล้องกับสภาพของเพลงจำพวกเพลงฉิ่ง ซึ่งเป็นประเภทเพลงที่มีสภาพแตกต่างไปจากเพลงประเภทปรบไก่หรือสองไม้ที่นักดนตรีไทยรู้จักคุ้นเคยกันดี เป็นที่ทราบกันดีว่าเพลงประเภทนี้จำเป็นต้องใช้ความพยายามในการท่องจำและฝึกซ้อมมากกว่าเพลงประเภทอื่นๆ ที่กล่าวมา จึงมักจะถูกเลือกใช้เป็นเพลงสำหรับฝึกหัด ด้วยเหตุนี้เดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคนของครูสุธารณ์ บัวทั่ง จึงนับเป็นความท้าทายและทรงคุณค่าในระดับวิชาการดนตรีไทย

เอกสารอ้างอิง

ขำคม พรประสิทธิ์. (2548). *การดีดจะเข้ขั้นพัฒนา.* กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

คมจรัส ทองจรัส และณรงค์รัชช์ วรมิตรไมตรี. (2564). ศึกษากระบวนการสร้างสรรค์ลายดนตรีพื้นบ้านอีสานของวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์ประพันธ์โดยทูลทองใจ ซึ่งรัมย์ : ลายออนซอนอีสาน. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.* 9 (1), 146–164.

ชนะชัย กอผจญ. (2547). การศึกษาเพลงเดี่ยวลาวแพนทางจะเข้. ปริญญานิพนธ์ศิลปกรรมศาสตร มหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

ชนาธิป คงอ่อน (2565). ศึกษาความสัมพันธ์ของเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแคน ทางครูสุธารณ์ บัวทั่ง กับเดี่ยวพิณอีสานเพลงปู่ป่าหลาน. ดุริยนิพนธ์ ดุริยางคศาสตรบัณฑิต. สงขลา : มหาวิทยาลัยทักษิณ.

เชาวน์มนัส ประภักดี. (2557). เพลงลาวแพน: ประวัติศาสตร์ทางการเมืองใน

เพลง. วารสารภาษาและ วัฒนธรรมมหาวิทยาลัยกรุงเทพธนบุรี. 31 (1), 5-30.

ณรงค์ชัย ปิฎกรัชต์. (2542). *สารานุกรมเพลงไทย.* กรุงเทพฯ: เรือนแก้วการพิมพ์.

ต่อเกียรติ เงินทอง. (2565). *บรรณานุสรณ์ บุญเสริมศิลป์สังคีตาลัย.* กรุงเทพฯ: แซทโฟร์ พรินติง, 32.

ธงไท จันเต. (2554). *การศึกษาลายพิณในวัฒนธรรมดนตรีอีสาน กรณีศึกษาจังหวัดอุบลราชธานี.* วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยบูรพา.

นลินนิภา ดีทุม, จตุพร สีม่วง. (2566). การศึกษาเดี่ยวจะเข้เพลงลาวแพนจากแผ่นเสียงโบราณ. *วารสารดนตรีมหิดล,* 6 (1), 82-98.

บรรพต โปทา. (2564). *แนวคิดกระบวนการทางวิชาการเพลงเดี่ยวจะเข้หกบทสามชั้น สำเนียงมอญ.* วิทยานิพนธ์ ศิลปมหาบัณฑิต. กรุงเทพฯ: สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์.

พิชิต ชัยเสรี. (2559). สังคีตลักษณ์วิเคราะห์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สัมภาษณ์

ธิติ ทัศนกุลวงศ์ (ผู้ให้สัมภาษณ์). ชนาธิป คงอ่อน (ผู้สัมภาษณ์). ทางโทรศัพท์. เมื่อวันที่ 19 เมษายน 2566.

สุธารณ์ บัวทั่ง (ผู้ให้สัมภาษณ์). ปรัชญา บุญมาสูงทรง (ผู้สัมภาษณ์). ทางโทรศัพท์. เมื่อวันที่ 4 ตุลาคม 2566.